

ОЛЕВСЬКА РЕСПУБЛІКА: ІСТОРІЯ ТА КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ

*Стельникович Сергій,
Житомирський державний університет ім. І. Франка*

Важливим осередком українського самостійницького руху на початковому етапі німецько-радянської війни стала територія північно-західної частини Житомирської області з центром у м. Олевськ. 21 серпня 1941 р. тут утвердилося українське національне військове формування Поліська Січ на чолі з послідовником еміграційного Уряду УНР Т. Бульбою-Боровцем, яке було сформовано та певний час дислокувалося на Рівненщині. Підконтрольна Поліській Січі територія увійшла в історію під назвою «Олевська республіка».

Назва «Олевська республіка» на означення території, підконтрольної Поліській Січі, широко використана у спогадах Т. Бульби-Боровця «Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху», обґрунтовується сучасними дослідниками. Однак тут поняття «республіка» необхідно вживати не у прямому значенні, тобто як форма політичного устрою, де всі вищі органи державної влади на певний період обираються громадянами, а в значенні особливого державного утворення, яке виникло на території, що була підпорядкована Поліській Січі, під контролем якої створювалися та діяли місцеві адміністративні органи. Загалом, територія Олевської республіки включала територію Олевського району, її вплив поширився на частини суміжних північно-західних районів Житомирської області, північно-східних районів Рівненської області та, частково, на південь Поліської (нині – у складі Гомельської) області Білорусі.

Необхідно відзначити, що, на відміну від решти окупованих територій, в Олевській республіці фактично не поширився вплив німецької військової адміністрації. Це дозволило керівництву Поліської Січі, передусім Т. Бульбі-Боровцю, сформувати місцеві управління, поліцію, розпочати відновлення господарсько-економічного та культурно-духовного життя. Окрім іншого, було

проведено земельну реформу, відновлено роботу деяких промислових підприємств, налагоджено процес шкільного навчання, релігійне життя, започатковано вихід газети «Гайдамака» тощо [1, арк. 1–200; 2, арк. 1–32]. Сам отаман про цей час в діяльності Поліської Січі (період Олевської республіки) згадував: «Під охороною своєї рідної збройної сили усе Полісся, мов щойно на світ народилось. Відроджується громадське життя, адміністративна самоуправа, господарство, культура, освіта, преса, видавництва, охорона здоров'я – одним словом все, що хоч на деякий час вирвалось з-під гніту серпа та молота й білого орла» [3, с. 156–157].

Важливою особливістю Олевської республіки було те, що створена тут районна й сільська українська поліція, якою керував Т. Бульба-Боровець [1, арк. 24–24зв.], неофіційно належала до складу бульбівських збройних підрозділів і мала назву «українська поліція Поліської Січі». Адже це дозволяло обійти німецькі обмеження щодо максимально допустимої кількості січовиків в 1 тис. осіб [4].

15 вересня 1941 р. вояки Поліської Січі, українська поліція та старости сільських управлінь прийняли присягу. Присяга приймалася в урочистій обстановці на міському стадіоні у присутності великої кількості місцевого населення. Обов'язковим атрибутом дійства був жовто-блакитний прапор [1, арк. 45зв.–46, 81, 98зв., 104зв.–105, 109зв., 137, 139зв.].

Ідейною основою діяльності Поліської Січі в період Олевської республіки став розроблений у другій половині 1941 р. «Закон українського партизана» [5, арк. 11]. Соціально-політичною платформою розбудови Олевської республіки була демократична програма «За що бореться Українська Повстанська Армія» [3, с. 137–141].

Отож, можна стверджувати, що Олевська республіка стала першим досвідом державотворчої діяльності для українських політичних і військових формацій в роки Другої світової війни. Вона в перспективі повинна була перетворитися на плацдарм для збройного виступу, очолюваного Поліською Січчю, для звільнення території України від окупантів.

Офіційний розпуск Поліської Січі 15 листопада 1941 р. призвів і до фактичної ліквідації Олевської республіки. Уже згодом у регіоні повністю утвердилися нацистські структури цивільної адміністрації, які розпочали реалізацію окупаційної політики, що особливо жорстоко проявилася з початку 1942 р.

Нині в Олевську, як і на Житомирщині загалом, громадськість вшановує пам'ять про Т. Бульбу-Боровця, Поліську Січ та Олевську республіку. В останні роки у м. Житомирі та м. Овручі іменем Т. Бульби-Боровця названі вулиці; на початку 2016 р. у м. Олевськ з'явилася вулиця Олевської республіки. Також у 2016 р. Т. Бульбі-Боровцю було присвоєно звання «Почесний громадянин» м. Олевськ (помертньо) та започатковано Всеукраїнський фестиваль «Олевська республіка».

Проявом комеморативних практик стало встановлення у 2008 р. (та відновлення у 2016 р.) в Олевську на приміщенні колишнього штабу Поліської Січі (зараз – корпус Олевського ліцею) меморіальної дошки та барельєфа портрета Т. Бульби-Боровця з нагоди 100-річчя від дня його народження. (Між іншим, у приміщенні, де у другій половині 1941 р. розміщувався штаб Поліської Січі, у листопаді 1921 р. певний час перебував штаб Волинської групи Другого зимового походу Армії УНР; а в листопаді 2016 р. до 95-ї річниці Олевського повстання тут встановлено меморіальну дошку.) У 2011 р. з нагоди 70-річчя проголошення Олевської республіки у місті встановлено пам'ятний знак. В Олевському народному краєзнавчому музеї уже кілька років діє тематична експозиція.

У рамках комеморативних практик важливим є проведення тематичних наукових конференцій. Один із перших таких заходів на Житомирщині відбувся в Олевську 2008 р. (наукова конференція «Громадсько-політичний та життєвий шлях Тараса Бульби-Боровця. Діяльність УПА “Поліська Січ” в Олевському районі»). У тому числі 70-річчю Олевської республіки була присвячена Всеукраїнська науково-практична конференція «Український національно-визвольний рух ХХ ст.: ідейно-політичний, організаційний та

військовий аспекти», яка проходила у Житомирі 2011 р. У свою чергу, 75-річчю Поліської Січі у 2016 р. присвячувалася проведена у Житомирі IV Всеукраїнська наукова конференція «Проблеми дослідження українського визвольного руху XX століття». Відтак, проблематика діяльності і Поліської Січі, і Олевської республіки виступає окремим об'єктом вивчення українських вчених (раніше, як правило, вона розглядалася у контексті діяльності бульбівського руху загалом).

Останнім часом в Олевську розглядаються питання встановлення у місті пам'ятника (погруддя) Т. Бульбі-Боровцю, розширення формату Всеукраїнського фестивалю «Олевська республіка», організації історичних реконструкцій з життя Поліської Січі та Олевської республіки, облаштування скверу з наданням йому відповідної тематичної назви тощо. Для поширення в районі тематичної літератури з нагоди 110-річчя від дня народження Т. Бульби-Боровця у 2018 р. за підтримки Олевської міської ради було перевидано книгу С. Стельниковича «Український національний рух опору Тараса Бульби-Боровця: історичний нарис».

Список використаних джерел

1. Архів Управління Служби безпеки України в Житомирській області (далі – АУ СБУ ЖО), ф. 5, спр. 10666, 200 арк.
2. АУ СБУ ЖО, ф. 5, спр. 10666 (контрольно-спостережна справа), 32 арк.
3. Бульба-Боровець Т. Армія без держави. Слава і трагедія українського повстанського руху: спогади / Т. Бульба-Боровець. – Вінніпег: Волинь, 1981. – 326 с.
4. Гайдамака (Олевськ). – 1941. – 21 вересня.
5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 3837, оп. 1, спр. 9, 110 арк.